

DOI 10.51728/ZRIPF202401014B

Pregledni naučni rad

Review article

Primljeno 04.07.2024.

Ajša Bošnjaković, MA

Gemeinnützige Gesellschaft für inklusive Serviceleistungen mbH (GIS)

Hannover

ajsaaa.b@gmail.com

Van. prof. dr. Azemina Maglić

Islamski pedagoški fakultet Univerzitet u Zenici

azemina.maglic@unze.ba

PERCEPCIJA PODRUČJA DJELOVANJA ASISTENATA U NASTAVI, OPTEREĆENOST ULOGA I POTEŠKOĆE U NJIHOVOM PROFESIONALNOM DJELOVANJU

Sažetak

Obrazovna inkluzija trajan je proces koji omogućava podjednaku participaciju svih učenika u procesu nastave omogućavajući im da ostvare svoje potencijale. Participaciju učenika sa poteškoćama u razvoju u odgojno-obrazovnom procesu uveliko olakšavaju asistenti u nastavi. Cilj ovog istraživanja je ispitati trenutnu poziciju asistenata u nastavi, utvrditi područja njihovog profesionalnog djelovanja, definisati poteškoće uloga s kojima se isti susreću te utvrditi njihove prijedloge za unapređenje i poboljšanje uloge asistenata, a time i obrazovne inkluzije. Za potrebe istraživanja obavljen je polustrukturirani intervju sa ukupno četiri osobe od kojih su dvije sa područja Tuzlanskog kantona u Bosni i Hercegovini, a druge dvije osobe su sa područja pokrajine Donja Saksonija u Njemačkoj. Tematskom analizom došlo se do saznanja da područja rada asistenata u nastavi u bh. i u njemačkom kontekstu, pored rada sa učenicima, obuhvataju i rad sa roditeljima, nastavnicima, ostalim školskim stručnim kadrom,

kao i poslodavcem koji financira njihov rad. U svakom području djelovanja asistenti se susreću sa određenim poteškoćama. Uz pomoć svoje profesionalnosti, fleksibilnosti i spremnosti na saradnju asistenti iz bh. i njemačkog konteksta uglavnom uspijevaju prevazići prepreke na koje nailaze. Nameće se zaključak da se, jedino zajedničkim djelovanjem svih aktera u obrazovnoj inkluziji, može postići napredak te poboljšati razvoj učenika sa poteškoćama u razvoju.

Ključne riječi: obrazovna inkluzija, asistenti u nastavi, učenici sa poteškoćama u razvoju.

UVOD

U procesu inkluzije veoma je bitno da se, u užoj i široj sredini u kojoj se dijete sa poteškoćom u razvoju nalazi, osvijesti značaj prihvatanja drugog i drugačijeg te da se ukaže na važnost i smisao međusobne saradnje i komunikacije kako ne bi došlo do stigmatizacije. Mujkanović i Podbićanin (2022) navode da je stvaranje inkluzivne kulture trajan proces kultivisanja socijalnih interaktivnih kompetencija svih članova društva, od kojih je inkluzivna kultura škole prvi korak za postizanje pozitivnog razvoja budućih generacija, iz razloga jer okuplja sve članove društva. Veliku stepenicu za razvoj inkluzivne kulture škola predstavlja prisustvo asistenata u nastavi. Svrha asistenata u nastavi jeste da učenicima sa poteškoćama u razvoju olakšaju posjetu školi i učestvovanje u nastavi, a samim tim i život u zajednici u odgovarajućoj formi. Prisustvo asistenata u nastavi doprinosi kvalitetnijem obrazovanju učenika sa poteškoćama u razvoju i povećava njihovu samostalnost. Pored rada sa učenicima sa poteškoćama u razvoju, asistenti se u svom radu neposredno susreću sa roditeljima, nastavnicima, ostalim stručnim kadrom te poslodavcem/organizacijom. Ovim istraživanjem se došlo do informacija o trenutnom razvoju obrazovne inkluzije: utvrđena su područja rada asistenata u nastavi, poteškoće s kojima se isti susreću u svom radu te neophodne mjere za unapređenje njihovih pozicija.

TEORIJSKI DIO ISTRAŽIVANJA

U temeljna ljudska prava ubraja se i pravo na obrazovanje. Osnovnoškolsko obrazovanje je besplatno i obavezno za svu djecu. Svrha obrazovanja se ogleda u tome da se, kroz optimalni intelektualni, fizički, moralni i društveni razvoj pojedinca, u skladu sa njegovim mogućnostima i sposobnostima, doprinese stvaranju društva zasnovanog na vladavini zakona i poštovanju ljudskih prava te da se doprinese njegovom ekonomskom razvoju koji će obezbijediti najbolji životni stanard za sve građane (Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, 2003). U istom Zakonu je navedeno da svako dijete treba da ima jednaka prava, uslove i mogućnosti za obrazovanje, bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi. Dakle, bez obzira kojoj rasi, boji, spolu, jeziku, religiji, političkom ili drugom mišljenju, nacionalnom, etničkom ili društvenom porijeklu, bez obzira na imovinsko stanje, onesposobljenosti, rođenje ili drugi status kome dijete, njegovi roditelji ili zakonski staratelji pripadaju (Konvencija o pravima djeteta, 1989). U posljednjih petnaestak godina uočljiv je porast broja djece koja imaju smetnje i poteškoće u razvoju. Tada dolazimo do pojma inkluzivno obrazovanje koje podrazumijeva odgojno-obrazovni proces u koji se uključuju, priznaju, prihvaćaju i poštuju sva djeca podjednako, kako bi im se omogućio razvoj njihovih potencijala bez obzira na identitet različitosti i sposobnosti koje posjeduju (Kudek Mirošević i Jurčević Lozančić, 2014, Bouillet i Bukvić, 2015, prema Drandić, 2017, str. 442).

Sva djeca sa poteškoćama u razvoju imaju pravo pohađati redovno osnovnoškolsko obrazovanje dokle je to moguće. Upis djece sa lakšim smetnjama i poteškoćama u redovne osnovne škole vrši se na osnovu ljekarskog uvjerenja (Pravilnik o odgoju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama, 2019), dok se djeca sa težim poteškoćama mogu djelimično ili u cjelini obrazovati u specijalnim vaspitno-obrazovnim ustanovama, i to u slučajevima kad je nemoguće pružiti odgovarajuće obrazovanje u redovnim školama (Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, 2003). Asistent u nastavi je osoba koja pruža podršku učenicima sa poteškoćama u razvoju u toku odgojno-obrazovnog procesa nastave. Usvajanje znanja i vještina kod tih učenika se odvija u skladu sa njihovim

individualnim mogućnostima, potrebama i potencijalima. Nisu svi učenici sa poteškoćama isti pa tako se i njihove potrebe za pomoći i podrškom razlikuju. Razvojne teškoće je teško definisati jer ih određuju medicinski, psihološki, pedagoški i socijalni segmenti, ali se može reći da to stanje ograničava osobu u socijalnom, emocionalnom, tjelesnom i intelektualnom životu (Lazor, Marković i Nikolić, 2008, prema Mujkanović i Božić, 2016).

Asistent pruža učeniku onakvu pomoć kakvu on treba i u onolikoj mjeri koliko mu je potrebno, istovremeno radeći na njegovoj samostalnosti. On, također, pruža podršku učenicima: u procesu socijalizacije, komunikaciji sa drugima, u orijentaciji i kretanju u školi, sudjelovanju u školskim aktivnostima te pomaže u vođenju brige o sebi. Sinonim za asistenta je *pomoćnik u nastavi*. Pomoćnik u nastavi je osoba koja pruža neposrednu podršku učeniku tijekom odgojno-obrazovnog procesa u zadacima koji zahtijevaju komunikacijsku, senzornu i motoričku aktivnost učenika, u kretanju, pri uzimanju hrane i pića, u obavljanju higijenskih potreba, u svakodnevnim nastavnim, izvannastavnim i izvanučioničkim aktivnostima, a sve prema izrađenom programu rada u skladu sa utvrđenim funkcionalnim sposobnostima i potrebama svakoga pojedinog učenika te uputama učitelja/nastavnika, stručnih suradnika škole, odnosno stručnoga tima (Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima, 2018).

Biti asistent u nastavi u Njemačkoj nije zanimanje koje se izučava. Poslodavci ili nosioci finansiranja asistenata u nastavi odlučuju u kojoj mjeri isti trebaju imati određene kvalifikacije. Razlikuju se kvalifikovani i nekvalifikovani kadar asistenata u nastavi. Nekvalifikovani kadar mogu biti osobe uključene u dobrovoljnu društvenu godinu (Freiwilliges Soziales Jahr) ili osobe bez pedagoške kvalifikacije. To mogu biti vrlo mladi ljudi koji bi željeli da steknu iskustvo u društvenom sektoru prije nego što nastave školovanje. Kao asistenti u nastavi oni pružaju učenicima podršku u oblasti praktičnih životnih potreba. Međutim, u zavisnosti od stepena invaliditeta kod učenika, u radu sa istima može biti potrebna posebna obuka, odnosno kvalificirani kadar kojeg sačinjavaju odgajatelji, medicinske sestre, pedagozi ili ergoterapeuti.

Weidenhiller, Gebhardt i Gegenfurtner (2018) navode da postoji rizik da svi uključeni u procesu inkluzije budu preopterećeni. Situacija u razredu nije uvijek jasna u potpunosti, niti razumljiva za sve uključene. Tako asistent u nastavi može da bude previše aktivan ili previše pasivan. Pasivni asistenti intervenišu samo u hitnim slučajevima te se njihovo ponašanje i intervencija percipiraju kao da je on “razredni policajac”, a dijete sa poteškoćama u razvoju je, u tom slučaju, shvaćeno kao “počinilac” (Heinrich i Lübeck, 2013, prema Weidenhiller, Gebhardt i Gegenfurtner, 2018). Isti autori navode da previše aktivan asistent može poremetiti ravnotežu uticaja na upravljanje razredom i narušiti interakciju nastavnika i učenika. Veoma je važno osigurati da samostalnost i inicijativa učenika ne budu ograničeni ulogom asistenta te da cjelokupan proces ne odvede do bespomoćnosti istih (Kraus, 2012, prema Weidenhiller, Gebhardt i Gegenfurtner, 2018). Asistenti u svom djelovanju trebaju biti fleksibilni i spremni preuzeti različite uloge kako bi učenicima ponudili različite modele podrške.

U Bosni i Hercegovini kao asistenti u nastavi mogu raditi osobe sa VSS ili osobe koje imaju završen najmanje prvi Bolonjski sistem na fakultetima nastavničkog usmjerenja. Isti uglavnom imaju i dodatnu edukaciju za rad sa učenicima koji imaju poteškoće u razvoju. Od asistenata se očekuje pozitivan stav i entuzijazam u radu, timski rad, izražena komunikativnost i spremnost za brzo i kontinuirano učenje. Obuku, akreditaciju asistenata i nadzor nad radom asistenata u nastavi vrši Prosvjetno-pedagoški zavod, u skladu sa propisom koji donosi ministar za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo (Pravilnik o inkluzivnom obrazovanju, 2019, str. 160).

Od 2019/20. godine na Islamskom pedagoškom fakultetu u Zenici je uveden Odsjek za inkluzivnu edukaciju. Studijski program traje tri godine te polaznici po završetku stiču zvanje inkluzivnog edukatora ili saradnika (pomoćnika) u nastavi u osnovnoj školi. Završenici ovog studijskog programa, prema Elaboratu o pokretanju studija, će: steći osnovna znanja o psihofizičkom razvoju djece, te važnosti individualnog razvoja; imati uvid u procjenu sposobnosti, potreba i interesa djece s teškoćama u razvoju, pozitivno utjecati na šanse učenika s ciljem uspješnog savladavanja nastavnih planova i programa, te i

unaprijediti kvalitet obrazovanja djece s posebnim potrebama i samim tim povećati šanse za participacijom djece u redovnom sistemu odgoja i obrazovanja; primjenjivati oblike, metode i sredstva rada prilagođena potrebama i sposobnostima učenika, koristiti asistivne tehnologije u nastavi i pružati podršku prilikom uključivanja učenika s posebnim potrebama u razredni kolektiv; učestvovati u timskom radu sa ostalim nastavnim i stručnim osobljem kroz planiranje i organizovanje obrazovnih aktivnosti, prilagođavanje materijala za rad, izradu pedagoške dokumentacije i izvještaja, promovisanje pedagoškog i školskog pluralizma; biti spona između škole i porodice, kroz komunikaciju sa učenicima i roditeljima/starateljima i slijediti etička pravila struke i etička pravila rada sa djecom (Adilović, Maglić, Šarić-Krajišnik i Rizvanović, 2022, str. 19).

Pedagoškim standardom Zeničko-dobojskog kantona je 2023. godine (Službene novine ZDK 14-23, od str. 1044, izdanje 11.09.2023) jasno definiran profil kao i potrebna stručna sprema za poziciju asistenta u nastavi. Navedenu poziciju mogu obavljati lica koja posjeduju visoku stručnu spremu i stručna zvanja: inkluzivni edukator-pomoćnik u nastavi, bachelor specijalne edukacije, defektolog različitog usmjerenja, diplomirani socijalni pedagog, diplomirani psiholog, profesor pedagogije, profesor pedagogije i psihologije, diplomirani pedagog i lica koja su završila višu ili visoku spremu nastavničkog smjera. U mjesecu aprilu 2024. godine u Službenim novinama Zeničko-dobojskog kantona objavljen je i Pravilnik kojim je regulirano obavljanje pripravničkog staža i polaganje stručnog ispita za inkluzivne edukatore.

Prisustvo odgovarajućeg stručnog kadra u nastavi predstavlja značajan doprinos razvoju djece sa poteškoćama u razvoju, njihovom uključivanju u školstvo, društvo i zajednicu. Nije smisao asistenta da dijete sa poteškoćama u razvoju bude ovisno o tuđoj pomoći, već svaki asistent treba da teži da dijete bude samostalno. Kafedžić i Šušnjara (2015) navode da trajanje asistencije ovisi o spremnosti i pripremljenosti djeteta da preuzme brigu o sebi, svojim postupcima, ponašanju i učenju. Veoma je bitno da se provode istraživanja na ovu temu jer se time dolazi do informacija o trenutnom razvoju inkluzivne prakse te razvijaju strategije za unaprjeđivanje iste.

U posljednjih desetak godina se na bh. prostoru posebna pažnja poklanja razvoju inkluzivne nastave te uvođenju asistenata u rad sa djecom koja imaju poteškoće u razvoju. Mujkanović i Zečić (2014) su istraživali i analizirali suvremeni i tradicionalni pristup u radu s djecom s poteškoćama u razvoju. Cilj istraživanja je bio istražiti, analizirati i komparirati suvremeni i tradicionalni pristup u radu sa djecom koja imaju poteškoće u razvoju. U istraživanju su učestvovali nastavnici zaposleni u inkluzivnim odjeljenjima pri redovnim odgojno-obrazovnim ustanovama, zatim nastavnici zaposleni u specijaliziranim ustanovama za odgoj i obrazovanje djece s poteškoćama u razvoju te roditelji djece sa i bez poteškoća u razvoju. Rezultati istraživanja ukazuju na potrebu približavanja redovne i specijalne škole u cilju obezbjeđivanja neophodne podrške djeci sa poteškoćama u razvoju i adekvatnog informisanja nastavnika redovnih škola, učenika, roditelja i šire javnosti. U istom istraživanju je utvrđeno da redovne odgojno-obrazovne ustanove nisu bile adekvatno pripremljene, niti opremljene za prihvatanje svih kategorija djece sa poteškoćama u razvoju što je predstavljalo veliku prepreku za uspješno provođenje obrazovne inkluzije.

Mujkanović i Božić (2016) su sproveli istraživanje kojim je utvrđeno da je mišljenje učitelja razredne nastave o ulozi pomoćnika u nastavi pozitivno te da zajednički rad učitelja razredne nastave i pomoćnika u nastavi doprinosi kvalitetnijoj nastavi i pozitivno utiče na prihvatanje djece sa poteškoćama u razvoju od strane vršnjaka.

Ribić (2020) je istraživala ulogu i značaj asistenata u osnovnim školama na području Kantona Sarajevo. Istraživanjem su bili obuhvaćeni nastavnici, asistenti te roditelji djece sa poteškoćama u razvoju. Glavna hipoteza je glasila da asistenti nisu u mogućnosti da ispunjavaju svoju ulogu koja im je određena zbog neadekvatnih materijalnih uslova, neopremljenosti škola te nedostatka didaktičkih sredstava. Ista hipoteza je, na kraju istraživanja, potvrđena sa navođenjem velikog broja prepreka na putu do sistema inkluzivnog obrazovanja kao što su: finansijski problemi, nedovoljne edukacije, nerazumijevanje drugih učesnika, nedostatak pripremljenih materijala i slično.

Ako uzmemo u obzir da se inkluzija u obrazovanju na prostorima Njemačke dosta ranije počela praktikovati u odnosu na

naše prostore, naravno da kod istih postoji dosta veći obim istraživanja na temu uključivanja i djelovanja asistenata u nastavi. Kreimer (2021) navodi za najopsežnije, a ujedno i najznačajnije istraživanje koje su sproveli Zauner i Zwosta (2014). Oni su pokušali istražiti da li i u kolikoj mjeri je individualna podrška školskog asistenta vrijedna ukupnog visokog ličnog i financijskog truda. Za potrebe empirijskog istraživanja koje je sprovedeno kao kvantitativna analiza, Zauner i Zwosta su se koristili standardiziranim upitnicima koji su bili usmjereni na sve one koji su direktno ili indirektno učestvovali u procesu podrške. Upitnici su bili adaptirani odgovarajućim ciljanim grupama (asistentima, razrednim nastavnicima, roditeljima ili zakonskim starateljima te djeci i mladima). Potom Kreimer (2021) navodi istraživanja koja su napisali Dworschak (2010, 2012a, 2014, 2015, 2012b, 2012c), Lindmeier (2014, 2016), Lübeck i Heinrich (2016), Lübeck (2019), Meyer (2017) i druge. Navedeni autori su proučavali pozicije asistenata u nastavi sa različitih aspekata: od potrebe i djelovanja asistenata u nastavi, njihovih kvalifikacija i daljnjeg usavršavanja, oblasti njihovog djelovanja, kritičkih aspekata te mogućnosti i nemogućnosti ostvarivanja inkluzije kao i razmatranje različitih uloga rada i djelovanja asistenata u nastavi.

Schindler i Schindler (2021) su sproveli istraživanje na temu resursa i napora na polju rada asistenata u nastavi. U to istraživanje su bile uključene različite forme škola u jednoj njemačkoj pokrajini, a isto je predstavljalo nastavak na prethodna istraživanja istih autora. Kvalitativna analiza je urađena na osnovu intervju sa osam asistenata u nastavi, od kojih su tri kvalifikovana i pet nekvalifikovanih. Na osnovu velikog broja spominjanja stresova/napora i resursa u oblasti djelovanja asistenata u nastavi formirano je pet kategorija koje su primjenjive na obje strane i to: 1. radni zadaci, 2. društveno okruženje, 3. organizacioni nivo, 4. sistem ličnosti i 5. socijalizacija. Kao jedan faktor napora u sklopu kategorije radnih zadataka asistenata u nastavi se navodi izazovno ponašanje učenika koje se može ogledati u eksternaliziranom spektru ponašanja poput nasilja, impulzivnosti, agresivnosti, opozicijskog ponašanja. S druge strane u okviru iste kategorije stoji resurs relevantnosti i stvaranje značenja koje se ogleda u situacijama na komunikacijskom nivou kada asistenti mogu efikasno podržati grupno učenje ili učenika za kojeg su zaduženi. Kao jedan od

faktora napora iz socijalnog okruženja asistenti su navodili negativnu klimu i otpor što se ogledalo u hijerarhijskoj strukturi te negativnim stavovima i otporima nastavnika prema asistentima. S druge strane u okviru iste kategorije stoji pozitivan osjećaj pripadnosti timu i ugodna atmosfera. Za jedan od faktora napora u okviru organizacionog nivoa funkcionisanja asistenti su naveli nedostatak razvoja škola, nedostatak smjernica za djelovanje te nedostatak u strukturama i standardima saradnje. U okviru iste kategorije kao resurs svog djelovanja navode asistenti specifične strukturne i organizacione karakteristike koje ih podržavaju u radu, kao npr. olakšavanje komunikacije kroz prisustvo dvije osobe u učionici. Kao faktor napora iz kategorije sistema ličnosti asistenti su naveli nepovoljne stilove djelovanja i obrasce djelovanja, npr. u obliku nasilničkog ponašanja i uplitanja u vođenje lekcije, dok su kao resurs naveli učinkovite stilove i obrasce djelovanja koji se ogledaju kroz npr. poznavanje rasporeda nastavnika i namjeran odabir pogodnih vremena za diskusije. U okviru faktora napora iz kategorije socijalizacije asistenti su naveli neadekvatno usmjeravanje i upoznavanje sa aktivnošću, dok su tu kao resurs naveli informisanje prije početka nastave.

METOD

Fenomenološki pristup istraživanju fenomena

Istraživanje je zasnovano na temeljima fenomenološke studije. Fenomenologija je filozofski pravac, ali i jedna od strategija koja se koristi u kvalitativnim istraživanjima. Kod takvog tipa istraživanja naglasak se stavlja na iskustva, doživljaje, interpretacije i tjelesne senzacije, a individua se vidi u integraciji sa okruženjem. Cilj fenomenološkog istraživača je da odgovori na pitanja suštine i značenja fenomena kojeg ispitanici doživljavaju. Prema tome, fenomenologija istražuje subjektivne fenomene. Iako danas postoji više vrsta fenomenologije, najpoznatije su dvije i to: interpretativna fenomenologija Martina Heideggera i deskriptivna fenomenologija Edmunda Husserla. Deskriptivna fenomenologija je znanost koja cilja ekskluzivno na uspostavljanje tzv. znanja suštine (Husserl, 2012, prema Gill, 2020) kroz opis suštine

iskustva, dok interpretativna fenomenologija istražuje ljudsko iskustvo bića, te naglašava ulogu interpretacije.

Svrha istraživanja

Svrha ove fenomenološke studije je bila da istraži kako asistenti u nastavi u Bosni i Hercegovini i Njemačkoj percipiraju i doživljavaju područje svoga djelovanja?

Iz ovako postavljene svrhe istraživanja izdvojena su sljedeća istraživačka pitanja:

Kako asistenti definiraju područje svoga djelovanja i svakodnevne radne zadatke u odnosu prema djeci, roditeljima, školskom osoblju i zajednici?

Koja su opterećenja uloga i poteškoća u profesionalnom djelovanju asistenta?

Koje mjere bi iz perspektive asistenata poboljšale i unaprijedile obrazovnu inkluziju?

Strategije kvalitativnog istraživanja

U istraživanju je korišten intervju kao metoda prikupljanja podataka. Iako intervjuisanje zahtijeva mnogo vremena, otvara pristranosti istraživača te može biti nezgodno za ispitanika, intervju je veoma primijenjen način prikupljanja podataka u pedagoškim istraživanjima (Cohen, Manion i Morrison, 2007, prema Maksimović i Macanović, 2017).

Intervju u ovom istraživanju je bio polustrukturiran. Intervjue sa sudionicima iz njemačkog konteksta je sproveo istraživač u svome stanu, dok je intervjue sa sudionicima iz bosanskog konteksta isti sproveo online. Prvi intervju je trajao 47 minuta, drugi 59 minuta, treći 49 minuta i četvrti je trajao 33 minute. Tijekom obavljanja svih intervjuova vladala je ugodna prijateljska atmosfera. Uz saglasnost sudionika, intervjui su bili snimani te poslije transkribirani. Prilikom transkribiranja intervjuova naglasak je bio na sadržaju intervjuova tako da su, u istima, izostavljeni suvišni dijelovi kao i poštapalice, fraze i pogreške prilikom konstruiranja rečenica.

Tabela 1. Primjer pitanja za vodič intervjua

Koji su Vaši zadaci kao asistenta u nastavi?

Sa kojim poteškoćama u razvoju kod djece ste se do sada susretali u Vašem radu?

Sa kojim sve osobama asistent mora komunicirati u svom poslu?

Jeste li se nekada susretali sa nekim poteškoćama u svom poslu asistenta? Kojim? Zašto?

Koje su prednosti Vašeg posla kao asistenta u radu s djecom koja imaju poteškoće u razvoju i/ili ponašanju?

Koje korake biste predložili za unapređenje posla i pozicije asistenata u nastavi?

Sudionici istraživanja

Korišteno je prigodno i svrhovito uzorkovanje. Birani su ispitanici koji su dostupni i pogodni za istraživača kao i oni koji mogu osigurati detaljne informacije o istraživanom fenomenu. U istraživanju su učestvovala ukupno četiri osobe ženskog spola¹. Dvije osobe su zaposlene na poziciji asistenata u nastavi na području BiH, dok druge dvije rade isti posao u Njemačkoj. Svi asistenti su zaposleni u osnovnim školama. Svrha izbora sudionika iz različitih država se ogleda u mogućnosti komparacije uloga ili profesionalnog područja djelovanja asistenata u nastavi u BiH (Tuzlanski kanton) i Njemačkoj (pokrajina Donja Saksonija). Ispitanici iz BiH imaju 34 i 35 godina, dok ispitanici iz Njemačke imaju 47 i 61 godinu. Svi ispitanici su bili upoznati sa ciljem istraživanja te su dobrovoljno učestvovali u istome. Njihovi podaci su anonimizirani u svrhu povjerljivosti njihovih iskaza i zaštite ličnih podataka. Time su postignuta etička načela u istraživanju.

Sve četiri intervjuisane osobe su pedagoški kvalificirani kadar, a to su stekle činom diplomiranja i/ili sticanja iskustva u istim ili sličnim oblastima rada. Prvi asistent je profesor razredne nastave po zanimanju, drugi je profesor geografije, treći je pedagog i četvrti je odgajatelj. Sve četiri osobe nisu trebale dodatne edukacije za obavljanje poslova na poziciji asistenata u nastavi. Obje osobe iz BiH su navele da su dodatne edukacije, ipak,

---

¹ U ovom istraživanju je korišten neutralni oblik za sve sudionike.

neophodne iz razloga složenosti poslova i različitosti poteškoća kod djece za koje su zadužene. Iste rade sa djecom koja imaju cerebralnu paralizu, epilepsiju ili autizam koji su u kombinaciji sa eksternaliziranim oblicima poremećaja u ponašanju poput ADHD ili poremećaj ophođenja. Obje osobe iz Njemačke rade sa djecom sa intelektualnim poteškoćama ili eksternaliziranim oblicima poremećaja u ponašanju. Iako imaju višegodišnje iskustvo, nisu do današnjeg dana bile zadužene za djecu kojima je potreban drugi oblik pomoći.

Kvalitativna obrada podataka

Prilikom obrade podataka u ovom istraživanju je korištena tematska analiza. Braun i Clarke (2006) navode da je tematska analiza metoda za identifikaciju, analizu i izvještavanje tema unutar podataka. Ona nije vezana za određenu epistemološku ili teorijsku perspektivu te je to, za razliku od drugih kvalitativnih načina analize, čini fleksibilnom. Koraci koje smo proveli u analizi podataka ogledaju se u sljedećem: upoznavanje sa podacima je početna ili temeljna faza analize gdje su snimljeni intervjui najprije transkribirani. U ovoj fazi je vrlo bitno razumijevanje sadržaja, a to se postiže aktivnim, vrlo često ponavljajućim čitanjem prikupljenih informacija te kreiranjem bilješki. Zatim slijedi generiranje početnih kodova u kojem se podaci klasificiraju u smislene grupe. Kreiranje tema podrazumijeva svrstavanje različitih kodova u potencijalne teme. U ovom dijelu svrstavanje je tabelarno organizovano. Zatim slijedi pregled tema koji podrazumijeva sređivanje podataka unutar tema da se poklapaju smisljeno. U ovom dijelu analize može doći do potrebe za rekodiranjem podataka iz razloga što je kodiranje tekući proces. Imenovanje tema znači identifikovanje suštine fenomena gdje je potrebno definisati koji aspekt podataka svaka tema prikuplja. Na kraju slijedi pisanje izvještaja.

REZULTATI I INTERPRETACIJA PODATAKA

Jedno od osnovnih istraživačkih pitanja je bilo usmjereno na područja djelovanja asistenata u nastavi. Svaki oblik rada nosi određena područja djelovanja prema kojem se utvrđuju konkretni zadaci vezani za tu djelatnost. Za ovladavanje i uspješno obavljanje

zadataka su veoma bitne kompetencije. Kompetencije se odnose na sposobnost pojedinca da, u skladu s očekivanjima koja od njega imamo kao stručnjaka kvalificiranog za neko područje, adekvatno i efikasno izvrši određene zadatke (Kaslow, 2004, prema Huić, Ricijaš i Branica, 2010, str. 197). Isti autori naglašavaju važnost znanja, vještina i stavova neophodnih za izvršavanje radnih zadataka.

Za područja djelovanja asistenata u nastavi su izdvojene četiri teme i to: rad s učenicima, komunikacija sa roditeljima, saradnja sa nastavnicima te obaveze prema školskoj ustanovi, poslodavcu ili zajednici. U tabeli 2. se nalazi prikaz tema u odnosu prema kodovima.

Tabela 2. Područja djelovanja asistenata u nastavi

Tema	Kodovi
Rad sa učenicima	Medicinska pomoć Podrška pri praktičnim zadacima Pratnja pri slobodnim aktivnostima Podrška pri održavanju koncentracije i motivacije te pomoć djetetu pri rješavanju zadataka Poticanje na adekvatno ponašanje unutar i izvan procesa nastave
Komunikacija sa roditeljima	Uspostavljanje komunikacije i razmjena informacija Međusobno poštovanje i uvažavanje
Saradnja sa nastavnicima	Zajednički rad i odgovornost Međusobno uvažavanje Kolegijalna podrška Zajednički ciljevi
Obaveze prema školskoj ustanovi/zajednici ili poslodavcu	Pisanje dokumentacije i izvještaja

Svi asistenti iz oba konteksta su izjavili da je njihov primarni oblik rada, zapravo, rad sa djecom. Navedenu temu sačinjavaju

sljedeći kodovi: medicinska pomoć, podrška pri praktičnim zadacima, pratnja pri slobodnim aktivnostima, podrška pri održavanju koncentracije i motivacije te pomoć djetetu pri rješavanju zadataka i poticanje na adekvatno ponašanje unutar i izvan procesa nastave. Pružanje medicinske pomoći podrazumijeva pomoć prilikom odlaska u wc i održavanje higijene tijela. Podrška pri izvršavanju praktičnih zadataka obuhvata: pomoć pri oblačenju, hranjenju, pisanju, pomoć pri orijentaciji u prostoru te prevencija opasnosti. Pratnja pri slobodnim aktivnostima podrazumijeva praćenje djeteta u toku odmora ili prilikom neophodnih pauza u toku nastave. Četvrti i peti kod se odnose na pronalaženje načina kako pomoći djetetu da održi koncentraciju prilikom rješavanja zadataka te poticanje na adekvatno ponašanje u nastavi i izvan nastavnog procesa.

„Da, često sam se povlačila s njim, išla bih s njim u ergo sobu. Razgovarali smo o tome. U jednom trenutku bi se smirio i prihvatio to, a ponekad je znao i da se izvini. Ali samo ponekad.“ [4: 284-285]

„... ako imaju poteškoća u nastavi, nisu motivisani ili nemaju volje dalje za raditi ili ako se ne pridržavaju pravila ili (2) desi se nešto drugo. Ja sam tu da im ponavljam to pravilo. Ili ako ima sukoba sa prijateljima iz razreda i ako im treba moja pomoć, pomognem im da razjasne situaciju.“ [3: 105-108]

„Ne može da se usmjeri na prepisivanje jer njegova pažnja i koncentracija nakon, ne znam, napisane jedne riječi već popušta i to njemu postaje dosadno.“ [2: 80-81]

Prethodno opisani zadaci asistenata u nastavi sa učenicima koji imaju poteškoće ili poremećaje u razvoju i/ili ponašanju su u skladu sa teorijskim opisima. Bentham i Hutchins (2006) navode da je primarna uloga asistenata u nastavi motivisanje, poticanje, pojašnjavanje, pomoć u učenju, praćenju nastave te poticanje djetetovog samopouzdanja, neovisnosti i prihvatljivog odnosa sa drugom djecom.

Drugi oblik rada asistenata u nastavi se odnosi na rad sa roditeljima. To podrazumijeva uspostavljanje komunikacije između asistenta i roditelja djeteta, njihova međusobna razmjena informacija te međusobno poštovanje i uvažavanje. Asistent uspostavlja saradnički odnos sa roditeljima/starateljima uz

uvažavanje uloge roditelja u odgoju i obrazovanju djeteta, kao na primjer u saradnji sa nastavnim kadrom daje upute roditeljima za aktivnosti sa djecom kod kuće kako bi se poboljšao proces učenja i usavršavanja vještina (Kafedžić i Šušnjara, 2015).

„Često komuniciramo putem e-pošte ili putem Whatsappa. I tako se sastajemo barem jednom ili dvaput mjesečno i samo popričamo malo o djetetu.“ [4: 224-226]

„Tri ili četiri puta sedmično. Skoro svaki drugi dan moram da napišem kako ide ili ako dijete treba, na primjer nešto od školskog pribora ili nešto slično.“ [3: 253-255]

Svi asistenti su svjesni važnosti dobre komunikacije sa roditeljima djece sa kojima rade. Isti navode da je nekim roditeljima jako drago da njihova djeca imaju priliku da sudjeluju u redovnom procesu nastave i da pri tome imaju podršku asistenta:

„... i osjećaju se ljudi zahvalno što su dobili priliku da djeca budu cijelo vrijeme u nastavi.“ [1: 332]

„Zato dosta dobro saradujem, već imam iskustva. Jako su sretni što dijete ima podršku asistenta u školi, jer to znači da su djeca integrisana, da smo od pomoći, da.“ [3: 231-233]

Treći oblik rada asistenata u nastavi se odnosi na saradnju sa nastavnicima i učiteljima. Saradnja sa nastavnicima i učiteljima podrazumijeva zajednički rad i odgovornost, međusobno uvažavanje, kolegijalnu podršku u radu i usmjerenost ka zajedničkim ciljevima. Svi asistenti navode da je njihova saradnja sa nastavnicima, iako možda na početku bila malo nejasna i nedefinisana, uglavnom bila pozitivna i zadovoljavajuća:

„Pa u početku (2) malo su i nastavnici bili zbunjeni, nisu znali koja je funkcija asistenta. Mislili su da je vid provjere njihove (2), neki su malo držali nas na distanci. Neki su nas odmah prihvatili objeručke, ali, uglavnom sad se sve to iznivelisalo, i sad znamo svako svoj posao i hvala Bogu funkcioniše ..“ [1: 280-282]

„... zajedno gledamo kako se dijete ponaša, šta možemo uraditi, postoji jako dobra razmjena i povjerenje. Zato sam veoma zadovoljna.“ [3: 196-197]

Asistenti iz bosanskohercegovačkog konteksta navode da ne mogu učestvovati u pravljenju posebnog plana i programa za učenike za koje su zaduženi. U zavisnosti od poteškoće/poremećaja

kod istih, tu dužnost obavljaju predmetni nastavnici, logopedi ili defektolozi:

„Defektolozi rade individualno sa njima i znaju njihove domete, koliko oni mogu obuhvatiti, i na tome i rade sa nastavnicima. Nastavnici predlože nastavne jedinice i gradivo koje se radi, onda oni to sažimaju na manje jednostavnije, kako oni mogu prihvatiti, naučiti, obraditi. Ako ne savladaju u tom zadanom vremenskom periodu onda se to ponavlja sve dokle god oni to ne savladaju.“ [1: 203-207]

U njemačkom kontekstu to rade posebni nastavnici za podršku učenicima sa poremećajima u razvoju ili ponašanju (der Förderlehrer) koji određene materijale ili gradivo, sami ili u saradnji sa predmetnim nastavnicima, prilagođavaju djeci:

„Predmetni nastavnici i nastavnici za dodatnu podršku rade za djecu sa intelektualnim teškoćama. Zajedno prave određene planove kada djeca ne mogu pohađati redovnu nastavu. Djeca sa poremećajem pažnje ili koncentracije rade ono što druga djeca rade na času, da.“ [3: 396-398]

Asistenti iz bh. konteksta navode da je njihova dužnost da rade sa učenicima na prethodno utvrđenom planu i programu, da prate napredak učenika te da informišu nastavnike ili defektologe o postignutim rezultatima. Isti navode savjetovanje od strane članova stručnog tima u svrhu podrške njihovom radu:

„Puno mi je pomogla naša defektologinja. Ona je više imala susrete sa djecom sa autizmom u nastavnom procesu i tako da mi je pojasnila da ne smijem puno da mu dozvolim da se vezuje na mene, kao da moram malo biti strožija. Kad on ne želi, onda ja moram skloniti svoje ruke, da ja ne želim da radim umjesto njega, da on mora sam. Kad on vidi da ja to neću uraditi umjesto njega, onda on nastavi. Odradi sam, malo se buni, al uglavnom odradi.“ [1: 224-228]

Asistenti iz njemačkog konteksta navode da mogu uticati na redukciju zadataka i u planiranju koraka za napredak djeteta zajedno sa nastavnicima. Marinić, Matejčić i Igrić (2019) u rezultatima svog istraživanja navode da učitelji i asistenti saraduju u pripremama ispita znanja i prilagodbi nastavnog sadržaja i metoda rada gdje učitelj priprema aktivnosti i zadatke, a asistent dobija upute kako ih provesti. Isti autori navode da je u posebnim

oblicima rada moguće da asistenti sami pripremaju ispite i prilagođavaju nastavne materijale.

Četvrta identificirana tema unutar područja djelovanja asistenata u nastavi se odnosi na dužnosti prema školskoj ustanovi/zajednici, ministarstvu ili poslodavcu. Ovo obično podrazumijeva pisanje dokumentacije i izvještaja o radu i postignutim uspjesima sa djecom. Ova tema je usko povezana sa nosiocima troškova, odnosno sa onima koji finansiraju usluge asistenata u nastavi. U bosanskohercegovačkom kontekstu je to Ministarstvo za obrazovanje i nauku određenog kantona. U njemačkom kontekstu uloga nosioca finansiranja zavisi od poteškoće/poremećaja kod djeteta ili omladinca. Djeca sa poremećajima u mentalnom, fizičkom ili motoričkom razvoju, gdje se ubrajaju i sluh i vid, dobijaju pomoć pri integraciji na osnovu Zakona 54 SGB XII koji se finansira iz lokalnih ili nadlokalnih socijalnih službi (Sozialamt – Ured za socijalnu zaštitu). Djeca sa emocionalnim smetnjama u razvoju ili poremećajem iz autističnog spektra dobijaju pomoć prema 35 SGB VIII za zaštitu djece i mladih, a koji finansira Jugendamt, odnosno Ured za brigu o mladima (Leben mit Behinderung, 2016). Pored toga, tu su i organizacije/poslodavci koji se bave posredstvom pri pronalasku i zapošljavanju asistenata u nastavi u radu sa djecom i omladinom sa poteškoćama ili poremećajima u razvoju i/ili ponašanju. Svi asistenti navode da moraju pisati određenu dokumentaciju o svom radu s učenicima kao asistenti u nastavi. Međutim, postoje razilaženja kod istih. Asistenti iz bh. konteksta navode da moraju pisati dnevnik rada ili evidencijsku tablicu na dnevnoj bazi koju zadržavaju za sebe ili predaju u upravu škole.

„... imamo u obavezi da svaki dan popunjavamo list odnosno pišemo datum, predmet na kojem prisustvujemo, nastavnu jedinicu koju obrađujemo i pored toga da upišemo kao, koje rezultate je dijete ostvarilo. To smo ono, u sklopu tog našeg rada u obavezi da popunjavamo tu tabelu.“ [2: 245-248]

„Potreban nam je samo mjesečni plan evidencije rada (Einsatzbestätigung) i mjesečni plan za svako dijete (Kundengesamtplan).“ [4: 138-139]

Asistenti iz njemačkog konteksta su obavezni pisati izvještaje o razvoju učenika na godišnjem nivou. Iste moraju u određenom periodu dostaviti poslodavcu koji to dalje prosljeđuje nosiocu

troškova (Uredu za socijalnu zaštitu ili Uredu za brigu o mladima). Svrha tih izvještaja se ogleda u utvrđivanju daljnje potrebe za asistentom u nastavi kao i potreban budući obim podrške djetetu (Schulbegleitung von A – Z bei der GiS ein Leitfaden für Mitarbeiterinnen, 2023). Oba asistenta iz njemačkog konteksta navode da imaju obavezu pisanja navedenih izvještaja jednom ili dva puta godišnje. Pored toga, jedan asistent vodi i dnevne lične zabilješke o radu s djecom za koje je zadužen.

U okviru opterećenosti i poteškoća sa kojima se asistenti susreću u svom radu izdvojene su četiri teme: poteškoće u radu sa učenicima, nesaradnički odnosi sa roditeljima i nastavnicima te nezadovoljavajući uslovi školske ustanove/ministarstva ili poslodavca (Tabela 3).

Tabela 3. Opterećenost i poteškoće u profesionalnom djelovanju asistenata u nastavi

Tema	Kodovi
Poteškoće u radu s učenicima	Nedostatak edukacije asistenata Učenikovo izazovno ponašanje
Nesaradnički odnosi sa roditeljima	Nedostatak edukacije roditelja Nemogućnost uspostavljanja adekvatne komunikacije
Nesaradnički odnosi sa nastavnicima	Nedostatak nastavničke podrške učenicima sa poteškoćama Prelagani ili preteški zadaci za učenika Nastavnikovo neprihvatanje učenikovog ponašanja Dodatna očekivanja od asistenta
Nezadovoljavajući uslovi školske ustanove/ministarstva ili poslodavca	Nedostatak edukacije asistenata Nedovoljna opremljenost škola i nedostatak didaktičkih materijala i sredstava Nezadovoljstvo mjesečnim primanjima

Nedostatak edukacije asistenata se ogleda u izazovima koji su povezani sa postojanjem kombiniranih poremećaja kod djece i nedovoljno znanje i iskustvo asistenta kako da se reaguje u određenim situacijama. Učenikovo izazovno ponašanje obuhvata

neprihvatanje asistenta te učenikovu agresivnost prema asistentu i drugim osobama u okruženju. Nezadovoljavajući uslovi školske ustanove/ministarstva ili poslodavca prema inkluzivnoj nastavi i asistentima se odnose na: nedostatak edukacije asistenata, nedovoljnu opremljenost školskih ustanova kao i nedostatak didaktičkih materijala i sredstava za rad s učenicima koji imaju poteškoće u razvoju i nezadovoljstvo asistenata mjesečnim primanjima.

„... smatram da je prijeko potrebna edukacija za asistente u nastavi. Neko ko je stručan i neko ko će uputiti asistente, kako da se odnose prema djeci jer trenutno mi izmišljamo odnosno, tražimo načine kako da radimo sa tom djecom. Možda da dobijemo i neke upute za rad, možda i neki dodatni materijal ..“ [2: 487-490]

Kafedžić i Šušnjara (2015) su svojim istraživanjem ukazale na važnost uloge asistenata u nastavi i neophodnost njihove usmjerene edukacije kako bi inkluzivno obrazovanje odgovorilo na potrebe svakog pojedinog djeteta. Prema istima bi edukacije trebale trajati najmanje 50 sati (predavanja, vježbe, zadaće) sa predavačima-stručnjacima iz oblasti pedagogije, specijalne pedagogije i psihologije i 50 sati prakse u inkluzivnom odjelu. U BiH ta praksa nije u svim kantonima potpuno zaživjela. Dok Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo već 2018. godine organizuje edukacije za asistente u nastavi, u Tuzlanskom kantonu je 2021. godine prvi put stvorena zakonska osnova za uvođenje asistenata u nastavu.

Nesaradnički odnosi sa roditeljima u ovom istraživanju odnose se na nedostatak edukacije roditelja i nemogućnost uspostavljanja adekvatne komunikacije. Nedostatak edukacije roditelja obuhvata dvije grupe roditelja, one koji imaju djecu sa poteškoćama u razvoju te ostale roditelje. Svi asistenti navode da su se u svome radu susretali sa roditeljskim neprihvatanjem stanja njihove djece.

„... jako je mali broj kategorisane djece. Roditelji ne prihvataju da djeca imaju neke određene poteškoće i mada u odjeljenjima ima djece sa poteškoćama.“ [1: 152-153]

„Uvijek je svom djetetu obećavao raj i uvijek su svi ostali krivi, samo ne njegovo dijete. On jednostavno nije imao

nikakvo prihvatanje, tako da se ponašao jako loše..“ [4: 253-254]

Kategorija nedostatka edukacije ostalih roditelja se odnosi na roditelje djece koja nemaju poteškoće u razvoju. Jedan asistent navodi neprihvatanje djeteta sa poteškoćama u razvoju od ostale djece u razredu iz razloga što su njihovi roditelji podložni stigmatizaciji. Stigmatizacija bi se mogla definisati kao „produkt neznanja, straha, predrasuda i malograđanštine“ (Miletić i Sokolić, 2017, str. 1178).

„... problem su roditelji. Problem su roditelji te djece koji govore svojoj djeci. (3) Znači uzrast djece od šest godina, ne razumiju šta je dijete sa posebnim potrebama.“ [2: 365-366]

Nadalje, svi asistenti navode da su se u toku svog rada susretali sa nemogućnošću uspostavljanja adekvatne komunikacije s roditeljima učenika za koje su bili zaduženi. Kao uzrok toga asistenti navode neodgovornost roditelja, njihovo nepoštovanje kao i prevelika očekivanja.

„Zna se desiti da stojim, čekam pred vratima da li će doći ili neće doći, a ne jave se ni učiteljici, ni pedagogici ni nikom se ne jave da neće doći, nit daju neki jasan razlog zašto nisu došli, zašto nisu doveli dijete..“ [1: 340-342]

„Otac zapravo nikog nije poštovao i vjerovatno i zato što sam žena nije išlo tako dobro.“ [4: 236-237]

Nesaradnički odnosi sa nastavnicima odnose se na: nedostatak nastavničke podrške učenicima sa poteškoćama, prelagane ili preteške zadatke za učenika, nastavnikovo neprihvatanje učenikovog ponašanja i dodatna očekivanja od asistenta. Oba asistenta iz njemačkog konteksta navode nedostatak nastavničke podrške učenicima sa poteškoćama.

„... mislim da bi malo više moglo doći od nastavnika podrške (Förderlehrerin). Kad bi bila malo spremnija da podrži malo više.“ [4: 201-202]

„Ponekad ne dobijem nikakve planove ili ciljeve od tog posebnog nastavnika. Zato ponekad ne znam ciljeve koje trebam postići sa djetetom sa kojim radim.“ [3: 391-392]

Tri asistenta navode neadekvatne zadatke koji se ogledaju u prelaganim ili preteškim zadacima za učenika sa poteškoćama u

razvoju, kao i prevelika očekivanja od njega u pogledu njegovog ponašanja.

„mislim da je veoma bitno da on, na primjer, malo više radi na PC-u ili laptopu. Tako nekako da bolje nauči pisati.“
[4:346-347]

„Ponekad se dešavalo da su neki zadaci iz njemačkog ili matematike bili preteški za to dijete.“ [3: 407]

Svi asistenti navode da su nastavnici imali ponekad dodatna očekivanja od njih koja su se ogledala u preuzimanju održavanja nastave ili obavezi praćenja cijelog razreda u toku odmora. Asistenti iz bh. konteksta nemaju problem s tim da rade kao zamjena za odsutne nastavnike, dok asistenti iz njemačkog konteksta iskazuju otvoreno nezadovoljstvo i neprihvatanje te uloge.

Posljednje istraživačko pitanje se odnosilo na mjere za poboljšanje i unapređenje obrazovne inkluzije iz perspektive asistenata. U okviru ovog dijela istraživanja su izdvojene tri teme i to: osiguravanje tehničkih uslova, kolegijalna podrška i profesionalne edukacije (Tabela 4).

Tabela 4. Neophodne mjere za poboljšanje i unapređenje obrazovne inkluzije

Tema	Kodovi
Osiguravanje tehničkih uslova	Izgradnja posebnih prostorija za individualan rad s učenicima Pravljenje udžbenika namijenjenih učenicima sa poteškoćama Osiguravanje didaktičkih materijala i sredstava za rad
Kolegijalna podrška	Omogućavanje učestvovanja asistenata u pravljenju plana i programa za učenike za koje su zaduženi Veće uvažavanje i bolja podrška od nastavnika
Profesionalne edukacije	Edukacije asistenata Organizovanje sastanaka za asistente i razvijanje mogućnosti razmjene iskustava

U pogledu neohodnih mjera za poboljšanje i unapređenje pozicije asistenata u nastavi, asistenti navode potrebu osposobljavanja školskih ustanova tehničkim uslovima poput izgradnje posebnih prostorija za djecu sa poteškoćama u razvoju, pravljenje udžbenika za iste kao i osiguravanje ostalih didaktičkih sredstava i materijala. Asistenti iz njemačkog konteksta navode da imaju dobre uslove za provedbu obrazovne inkluzije. To se ogleda u postojanju posebnih prostorija za rad s učenicima koji imaju poteškoće u razvoju (ergo soba, prostor ispred učionica i druge prostorije za individualan rad), postojanju udžbenika kao i dodatnih didaktičkih materijala i sredstva namijenjenih za iste.

„Imamo mjesta ispred učionice za sjedenje gdje možemo raditi. Možemo otići u ergo sobu. Nisam to još uradila sa ovim djetetom jer nije bilo potrebe. Sa djetetom prije ovog sad, često sam išla u ergo sobu, to sada nije potrebno. A postoje i druge posebne prostorije u kojima možemo jednostavno raditi u miru.“ [4: 102-105]

„Imaju jednostavne knjige ili posebne knjige. Da.“ [3: 412]

Dok asistenti iz njemačkog konteksta navode da su im škole dobro opremljene za provedbu obrazovne inkluzije, bh. asistenti navode nedostatak tehničkih uslova poput posebnih prostorija namijenjenih za učenike sa poteškoćama u razvoju kao i nedostatak udžbenika, odnosno didaktičkih materijala i sredstava za rad sa istima.

„Da, trebalo bi da svaka škola ima svoju senzornu sobu jer svako dijete sa poteškoćama ((a)) jednostavno, potrebno mu je kad se umori, optereti sa radom, učenjem, mora imati mjesto gdje će se odmoriti. Gdje će se imati svoj ispusni ventil.“ [1: 574-576]

Pored toga, asistenti navode potrebu za većom kolegijalnom podrškom koja, između ostalog, obuhvata mogućnost učestvovanja asistenata u pravljenju plana i programa za učenike za koje su zaduženi te navode potrebu za profesionalnim edukacijama asistenata kao i organizaciju sastanaka asistenata u svrhu razmjene iskustava i mišljenja.

ZAKLJUČAK

Ovo istraživanje je imalo za cilj da, na osnovu izjava asistenata u nastavi iz BiH i Njemačke, istraži koja su područja djelovanja asistenata, koje su opterećenosti uloga i poteškoće u njihovom profesionalnom djelovanju, te koje bi mjere poboljšale i unaprijedile proces obrazovne inkluzije. Istraživanje je provedeno putem kvalitativnih istraživačkih strategija uz smjernice fenomenološkog pristupa.

Asistenti bosanskohercegovačkog i njemačkog konteksta spominju ista područja rada samo što asistenti iz njemačkog konteksta imaju više obaveza prema poslodavcu u vidu pisanja dokumentacije i izvještaja. Asistenti iz bh. konteksta sa pedagoškom kvalifikacijom rade sa učenicima različitih kombinovanih poteškoća i poremećaja u razvoju i ponašanju, kao što su epilepsija, cerebralna paraliza sa autizmom ili poremećajem pažnje, dok asistenti iz njemačkog konteksta sa pedagoškom kvalifikacijom rade uglavnom sa učenicima koji imaju eksternalizirane oblike poremećaja u ponašanju ili intelektualne poteškoće. Stavovi asistenata bh. i njemačkog konteksta se više razlikuju u pogledu poteškoća u profesionalnom djelovanju. Asistenti iz bh. konteksta navode nedostatak edukacije i nedovoljnu tehničku opremljenost škola, a asistenti iz njemačkog konteksta navode nedostatak nastavničke podrške (der Förderlehrer) i prevelika očekivanja od nastavnika. Kao neophodne mjere unapređenja svojih pozicija navode asistenti bh. konteksta sljedeće: potrebu osposobljavanja školskih ustanova tehničkim uslovima za sprovođenje obrazovne inkluzije te pribavljanje didaktičkih sredstava i pomagala za rad sa učenicima koji imaju poteškoće u razvoju. U svrhu istih navode asistenti njemačkog konteksta sljedeće: potrebu za boljom kolegijalnom podrškom te potrebu za čestom organizacijom sastanaka za asistente.

Iduća istraživanja bi mogla ići u sljedećem smjeru: *Kako organizovati edukacije za sve roditelje? Koliko to pomaže u smanjenju predrasuda i cjelokupnom procesu obrazovne inkluzije? U kolikoj mjeri bi zajedničke edukacije/sastanci nastavnika i asistenata za rad s učenicima koji imaju poteškoće u razvoju pomogle boljoj saradnji istih? Koji su kriteriji za dodjeljivanje*

asistenta u nastavi određenom učeniku koji ima poteškoće u razvoju?

Ovim istraživanjem se postigao prikaz trenutnog funkcionisanja obrazovne inkluzije, konkretnije rada asistenata u nastavi sa učenicima koji imaju poteškoće u razvoju, u jednoj njemačkoj pokrajini te u jednom kantonu u BiH. Rezultati istraživanja pokazuju da su asistenti u nastavi fleksibilni u svom profesionalnom djelovanju i da se, unatoč tome, susreću sa brojnim poteškoćama u svim područjima svog rada. Glavni uzrok nemogućnosti uspostavljanja pozitivnih odnosa je nedovoljno razvijena svijest o prihvatanju drugog i drugačijeg što često vodi do stigmatizacije. Samo zajedničkim djelovanjem svih aktera u procesu obrazovne inkluzije se mogu napraviti i postići veliki koraci u napredovanju učenika sa poteškoćama u razvoju. Na zajednici je zadatak da svojim ustrojstvom napravi mjesto za takve učenike kako bi se oni u istu mogli uključiti, zajedno rasti, razvijati i djelovati.

Literatura

- Adilović, M., Maglić, A., Šarić-Krajišnik, E. i Rizvanović, A. (2022). *Inkluzivni edukator: Očekivanja i motiviranost za rad u inkluzivnoj nastavi*. Zenica: NIC.
- Bentham, S. and Hutchins, R. (2006). *Practical Tips for Teaching Assistants*. London and New York: Routledge.
- Braun, V. and Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), 77-101. Doi: <http://dx.doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>.
- Czempiel, S. & Kracke, B. (2018). Zur Kooperation von Schulbegleiterinnen und Lehrerinnen im Kontext schulischer Inklusion: Welches Verständnis haben Schulbegleiterinnen von ihrer beruflichen Rolle? [internet] <https://www.researchgate.net/publication/324569134>. (pristupljeno 16.11.2022).
- Drandić, D. (2017). Uloga pomoćnika u nastavi u provođenju inkluzivnog obrazovanja. *napredak* 158 (4), 439-459.
- Gill, M.J. (2020). Phenomenological approaches to research. *Qualitative Analysis: Eight approaches*, Mik-Meyer, N. and Järvinen, M (Eds.) London: Sage, pp. 73-94.
- Huić, A., Ricijaš, N. i Branica, V. (2010). Kako definirati i mjeriti kompetencije studenata – validacija skale percipirane kompetentnosti za psihosocijalni rad. *Ljetopis socijalnog rada*, 17 (2), 195-221.
- Kafedžić, L. i Šušnjara, S. (2015). Stručna potpora u realizaciji odgojno-obrazovnog procesa s ciljem osiguranja obrazovanja za sve. *Suvremena pitanja*, br.2, 9-21.
- Koller-Trbović, N. i Žižak, A. (2005). *Participacija korisnika u procesu procjene potreba i planiranja intervencija: socijalnopedagoški pristup*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Konvencija o pravima djeteta. (1989). [internet] dostupno na <https://www.unicef.org/bih/konvencija-o-pravima-djeteta> (pristupljeno 16.11.2022).

- Maksimović, A. i Macanović, N. (2017). Intervju u kvalitativnim pedagoškim istraživanjima. U zborniku: *Zbornik Odseka za pedagogiju* (str. 175-187). Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Marinić, M., Matejičić, K. i Igrić, Lj. (2019). Kvaliteta suradnje učitelja i pomoćnika u nastavi iz perspektive učitelja i pomoćnika. *Život i škola*. 65(1-2). 261-279.
- Mujkanović, E. i Božić, A. (2016). Uloga pomoćnika u nastavi u odgoju i obrazovanju djece s teškoćama u razvoju. [internet].
<https://www.researchgate.net/publication/321950173>.
(pristupljeno 16.11.2022).
- Mujkanović, E. i Podbićanin, L. (2022). Inkluzija (ni) je iluzija. *Multidisciplinarni Pristupi u Edukaciji i Rehabilitaciji*, 4(4), 73-83.
- Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BIH. (2003). *Službeni glasnik BiH*, br. 18/2003.
- Pravilnik o inkluzivnom obrazovanju. (2019). *Službene novine Kantona Sarajevo*, br. 32/2019.
- Pravilnik o odgoju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama u redovnoj osnovnoj školi. (2019). *Službene novine Tuzlanskog kantona*, br. 7/2019.
- Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima. (2018). *Narodne novine*, br. 102/2018.
- Službene novine ZDK 14-23, od str. 1044, izdanje 11.09.2023:
<file:///C:/Users/User%20PC/Downloads/slzdk-14-2023-bs.pdf>.
- Šimek, L., Ledić, J. i Martinac Dorčić, T. (2020). Kompetencije pedagoga za inkluzivnu praksu. *napredak 161 (3-4)*, 291-314.
- Weidenhiller, P., Gebhardt, M. & Gegenfurtner, A. (2018). Der Schulbegleiter muss vom Typ her offen sein. Eine Interviewstudie zur Kooperation zwischen Lehrkräften und Schulbegleitern im Gymnasium. *Spuren – Sonderpädagogik in Bayern*, 61(1), 34-40.

PERCEPTION OF THE FIELD OF ACTIVITY OF TEACHING ASSISTANTS, THE BURDEN OF ROLES AND DIFFICULTIES IN THEIR PROFESSIONAL ACTIVITIES

Ajša Bošnjaković, MA
Azemina Maglić, PhD

Abstract

Educational inclusion is a permanent process that enables equal participation of all students in the teaching process, allowing them to realize their potential. Teaching assistants greatly facilitate the participation of students with developmental disabilities in the educational process. The aim of this research is to examine the current position of assistants in teaching, to determine the areas of their professional activity, to define the role difficulties they face, as well as to investigate their proposals for promotion and improvement of the role of assistants, and thus educational inclusion. For the purposes of the research, a semi-structured interview was conducted with a total of four people, two of whom are from the area of the Tuzla Canton in Bosnia and Herzegovina, and the other two are from the province of Lower Saxony in Germany. The thematic analysis revealed that the areas of work of teaching assistants in Bosnia and Herzegovina. and in the German context, in addition to work with students, they also include work with parents, teachers, other school professionals, as well as the employer who finances their work. Assistants face certain difficulties in each field of activity. With the help of their professionalism, flexibility and willingness to cooperate, assistants from Bosnia and Herzegovina. and the German context mostly manage to overcome the obstacles they encounter. The conclusion is that only through the joint action of all actors of educational inclusion can progress be achieved and the development of students with developmental disabilities can be improved.

Keywords: educational inclusion, teaching assistants, students with developmental disabilities.